

Ösmo kyrka

HISTORIK
OCH
BESKRIVNING
AV
MÅLNINGAR
OCH FÖREMÅL

En beskrivning av Ösmo kyrka.

Huvudtexten är baserad på en text ursprungligen skriven av Sven Fornarve, redigerad och uppdaterad 2005 av Arne Tillbom.

Utgiven av Ösmo-Torö församlings kyrkoråd 2009.

Grafisk form och produktion: Rudérus Design AB.

Foto: Håkan Rudérus.

Andra utgåvan, 2021.
Tryck: Mix Grafiska AB.

Mer information om kyrkan och Ösmo-Torö församling finns på församlingens hemsida: www.osmoro.se

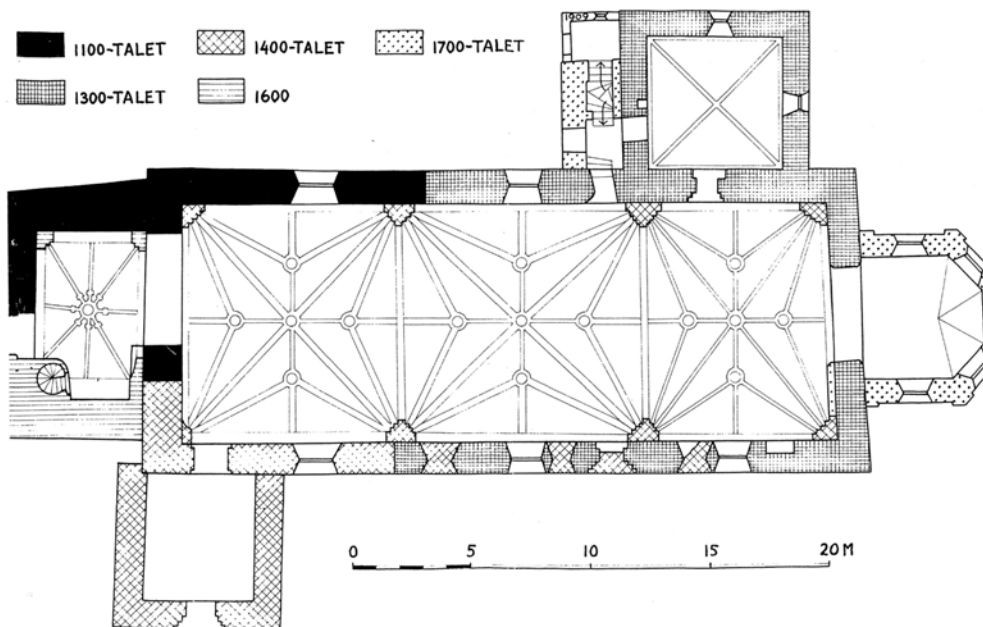
KYRKANS BYGGNADSHISTORIA

Där kyrkan nu ligger, finns det anledning att förmoda, att det redan långt före medeltiden varit en samlingsplats för Ösmobygden. Hela kyrkbacken är full av fornminnen av olika slag och helt nära har man kunnat lokalisera en stenåldersboplatz samt ett långhus från vikingatiden.

Anledningen till detta är med stor säkerhet, att hit kunde man segla från både norr och söder. Nuvarande Nynäsviken gick ända upp till berget söder om kyrkan och från andra hållet kom en djup vik från Hammersta fram till Ösmo Fors. När de första kristna valde sin kyrkplats, så valde de den plats, där man sedan gammalt brukat träffas.

KRISTENDOMEN KOM till den här trakten omkring 1000-talets mitt. Det kan man med ganska stor säkerhet påstå, då en del av runstenarna här i socknen har fått korsmärket, andra inte. Det var säkert en smärtsam omvälvning, när den nya läran drog fram i bygden och striden bör ha varit häftig mellan de nytroende och de som höll på det gamla. Kristendomen kom för att stanna och i sinom tid kunde asagudarna inte klara trycket.

Den första kristna kyrkan vet vi ingenting om. Det är dock troligt, att det här liksom på andra håll, först restes en enkel träkyrka. Något hundratals år senare har man påbörjat byggandet av den kyrka, som ännu finns. De äldsta delarna finns i nordväst. Tornet var med säkerhet ett s.k. försvarstorn – skydd vid de många fiendliga

anfall, som förekom vid den här tiden. Redan från början byggde man väggarna av kraftig gråsten och med små fönster som satt ganska högt upp. Allt för att försvaret skulle vara lättare. Av 1100-talskyrkan finns endast delar av norra väggen och tornet kvar. Säkert är att hela kyrkorummet var mycket mindre än idag med ett smalt långhus som på 1200-talet utökades med ett ganska stort kor.

Sakristian.

PÅ 1300-TALET ANSÅGS KYRKAN FÖR LITEN och man startade en gigantisk tillbyggnad. Då kom långhuset att få den storlek det nu har och sakristian byggdes. Taket lades med trävalv s.k. klöverbladsvälv. Rester av detta kan ännu skönjas på något ställe på vinden. Att man genomförde en så storslagen tillbyggnad under 1300-talet

skulle kunna betyda, att den svårt härjande farsoten, som kallas digerdöden, inte drog fram så hårt i den här trakten. Man skulle knappast ha kunnat klara detta jättearbete i så fall.

1400-talet är nästa stora epok i kyrkans byggnadshistoria. Då slogs tegelvalven och vapenhuset byggdes.

På 1600-talet tillbyggdes tornet och århundradet efter anlades koret med familjen Törnflychts gravkor inunder. Vid sakristians västra del blev likaså en tillbyggnad och en vinkällare anlades under.

Därmed hade kyrkan i stort sett fått det utseende den ännu har. Tornet hade på 1600-talet fått en hög spira, skänkt av fältmarskalken Gustaf Horn på Hammersta. 1697 förstördes denna genom åsknedslag

Vapenhuset, långskeppet och koret.

och en ny spira byggdes. På 1730-talet bör det ha varit som kyrkan fick sin nuvarande tornhuv.

Den nuvarande klockstapelns dateras till 1794. Ett 25-tal år tidigare hade en pikant strid blossat upp mellan allmogen och kyrkans patron. Patron menade, att klockorna kunde hängas i tornet för att man skulle slippa bygga en ny stapel, då den gamla var dålig. Allmogen menade å sin sida, att tornet inte skulle hålla för den stora tyngden och svängningarna. Patron drev sin vilja igenom, men det blev som allmogen befarat tornet sprack och en ny stapel måste byggas. Storklockans ok ligger fortfarande kvar på tornvinden.

VALVMÅLNINGARNA

Det mest iögonfallande när man träder in i kyrkan är målningarna på väggarna och i valven. Dessa, vilka tillskrives Albertus Pictor, tillkom snart efter det valvet murats vid 1400-talets mitt och har såväl konsthistoriskt som kulturhistoriskt stort intresse. Flera olika adelsvapen finns avbildade i målningarna och med stöd av dessa kan man bilda sig en uppfattning om vilka som finansierat det hela.

I det östligaste valvet finns två vapen på norra sidan, som direkt har samband med en storgård vid denna tid, nämligen Nynäs. Ulv-vapnet (en tillbakaseende ulv eller varg) står för dåvarande ägaren till Nynäs, Bengt Gottskalksson av denna ätt. Han var gift med Birgitta Styke, som förmodligen har bekostat målningen av detta valv, dotter till en mycket intressant figur i vår medeltidshistoria – Arendt Styke – välkänd sjörövarhövding och ledare för den mycket mäktiga orden, Vitalijbröderna, som nådde höjden av sin makt under 1300–1400-talet. Mycket av deras verksamhet kan säkerligen ha letts från Nynäs, som ju låg bra till vid kusten.

I östra valvet finns även strängnäsbiskoparnas vapen med korslagd nyckel och svärd och även riksvapnet med tre kronor – vid den här tiden mot röd botten.

EN DOMINERANDE PLATS har släkten Totts och Natt och Dags vapen fått. De finns i mellersta valvets östra del. Tillkomsten av de sköna målningarna har också tillskrivits just dessa släkter. Ovanför Totts

Ulvvapnet.

Strängnäs-biskoparnas vapen.

Släkten Totts vapen.

Brita Olofsdotter Tott.

vapnen finns ett porträtt av en vitklädd kvinna. Hon anses vara Brita Olofsdotter Tott – husfru på Hammersta och känd för att ha varit en högst opålitlig och oärlig kvinna.

UNDER 1400-TALET var Sverige och Danmark tämligen fientligt sinnade mot varandra, även om det inte rädde regelrätt krig. I Sverige var under olika perioder Karl Knutsson Bonde kung och i Danmark härskade först Kristoffer av Bayern och efter honom Kristian I.

Karl Knutsson lyckades bli utropad till kung i norra delen av Norge och Kristian i den södra. Till detta kan läggas, att starka krafter fanns för ett återupptagande av den gamla nordiska unionen. Det var med andra ord en ganska komplicerad politisk situation i hela Norden.

Många strävade efter makt och inflytande och adessläkterna kämpade inbördes för goda positioner. Karl Knutsson lyckades

inte alltid sitta kvar på tronen, men återkallades gång efter annan för att leda landet.

Av de svenska ätter, som hela tiden lyckades manövrera sig nära kungamakten var kanske släkten Natt och Dag den främsta. Det fanns två olika Natt och Dag-ätter, den ena med skölden kluven på längden, den andra med skölden kluven på tvären. För att skilja dem åt brukar man säga Natt och Dag i längden resp. Natt och Dag på tvären. Den förstnämnda ätten hade sitt huvudsäte i Hammersta-Häringe och var generation efter generation rådsherrar och med stor makt och stort inflytande. 1400-talets man hette Erengisl Nilsson Natt och Dag. Han var vid seklets mitt änkeman och drygt 40 år gammal.

I Danmark fanns en brödraskara av släkten Tott, som hade motsvarande makt i sitt hemland. Deras strävan blev att även i Sverige försöka nå det översta skiktet och till den ändan förhandlade de om fördelaktiga giften för släktens döttrar. En av bröderna,

Olof Axelsson Tott, hade en 16-årig dotter med namnet Brita. Efter förhandlingar lyckades Olof få henne bortgift med Erengisl Nilsson på Hammersta.

Hon kom dock inte till Hammersta enbart som ung husfru, utan hade även faderns uppdrag att snappa upp de upplysningar hon kunde om svenskarnas göranden och låtanden. Den danska flottan låg utanför Sörmlandskusten och Brita kunde via en pålitlig tjänare vidarebefordra sina upplysningar till danskarna. Detta pågick under en lång tid, men av en händelse kom den svenska kungen i besittning av Britas stämplingar mot sitt nya hemland. Man kan ana den stora skandal, som denna medeltida spionhistoria väckte.

Brita ställdes inför Stora Rådet, dömdes till döden att på bål brännas – men benådades. Det är då som tack för denna benådning, som hon i sin hemkyrka skall ha låtit bekosta målningarna i ett av de nyslagna valven. Som ett äreminne över denna insats, har hon också blivit avporträtterad i ett av valven – kanske det äldsta porträtt vi har av en privatperson i vårt land.

En annan sägen vet berätta, att Brita inte betalat överenskommen ersättning till målaren Albertus och att han för den skull målat henne som botgörerska, att för all framtid knäfallande inför bilden av treenigheten, visa alla kommande släkten vilken opålitlig kvinna hon var. Förklaringen till sägnen kan vara att Albertus Pictor förmodligen återvände till Ösmo c:a 20 år senare för att måla västra valvet, det över orgeln, i vilket målningarna har en helt annan karaktär.

Häxan och Trollharen.

Brita har haft en stor betydelse för tillkomsten av målningarna i kyrkan, det är utom all diskussion. Förutom hennes eget vapen och makens, finns den danska ätten Falks vapen bland målningarna. Denna ätt finns på Britas möderne och kan således anknytas direkt till henne.

MÅLNINGARNA RYMMER otaliga intressanta bilder, som visar medeltida uppfattningar. Den mest intressanta av dem alla är nog ändå den svit, som beskriver den medeltida legenden om "Häxan och Trollharen". Just den här delen av målningarna är helt intakt sedan den målades och det av den anledningen, att den vid framtagningen efter 1700-talets överkalkning, bedömdes så vederstygglig, att den planerades att omedelbart kalkas över igen.

Övriga målningar blev då – på 1870-talet – imålade och bättrade, men denna del är helt orörd. Under 1930-talet återställdes målningarna i de östra och mellersta valven så långt det var möjligt till ursprungsskicket medan det västra valvet fick behålla det utseende som det fått vid restaureringen på 1870-talet.

Beträffande målningarnas uttydning, se separat uppslag.

forts på sidan 10

TRAVÉ I, (TIDIGARE KORET) VALVET

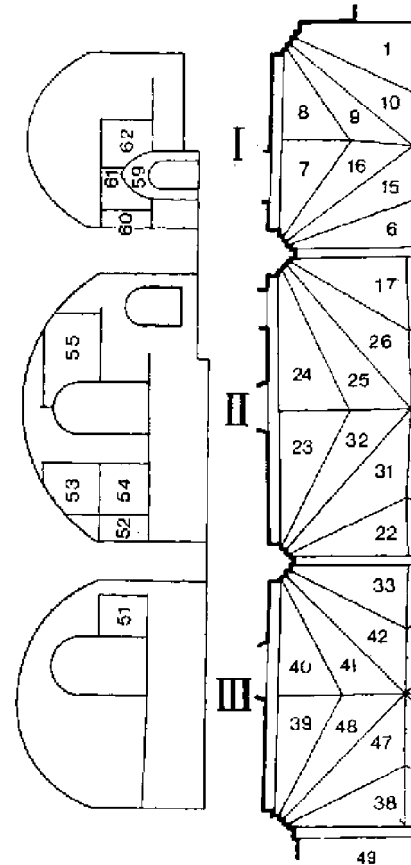
- 1 Legenden om enhörningen med Jungfru Maria, ärkeängeln Gabriel, Gud Fader och den helige Andes duva.
- 2 Marias kröning.
- 3 Jesus förs till fängelset; pelikaner med ungar; nedanför riksvapnet.
- 4 Marias himmelfärd; fågel Fenix i elden; Strängnäs biskoparnas vapen.
- 5 Simsons strid med lejonet.
- 6 Simson bär Gasas portar.
- 7 Marias död och mottagandet i himmelen; Ulv-ättens vapen.
- 8 Kristi himmelfärd och pingstundret samt Styke-ättens vapen.
- 9 Ängel.
- 10 Jesu dop.
- 11 Jesus uppväcker Lasarus.
- 12 Djävulen frestar Jesus och uppmanar honom att göra stenar till bröd.
- 13 Jesus och djävulen på templets tinnar.
- 14–15 Jesus frestas av djävulen med alla riken i världen.
- 16 Djävulen flyr.

TRAVÉ I, VÄGGARNA

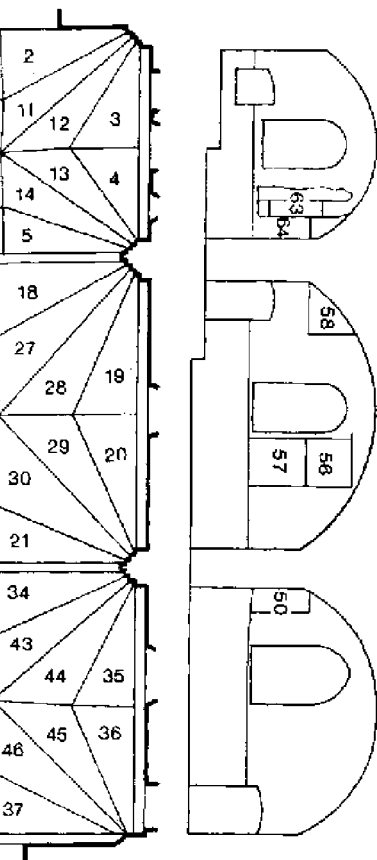
- 59 Kristushuvudet.
- 60–62 (fragmentariska)
- 63 S:ta Birgitta.
- 64 Mansfigur.

TRAVÉ II, VALVET

- 17 Nådstolen; donatorsbild med en kvinna som på klänningsfållen har ett Tott-vapen. Ett större vapen återfinns nedanför.
- 18 Lyckans hjul; Natt och Dags vapen.
- 19 Harald kappseglar med sin bror S:t Olof till Nidaros. Däröver Kains offer. Underst mördar Kain Abel.
- 20 S:t Olofs seglats och däröver Abels offer. Längst ner syns Kain krypande inför Gud Fader.
- 21 Syndafallet.
- 22 Adam och Eva drivs ut ur paradiset.

I ÖSMO KYRKA

23–24 Yttersta domén med Kristus som Årones konung, Maria, Petrus och de saliga i nr 23. De osaliga finns i nästa valvkappa. Närmast Kristus är Johannes döparen. De två släktvapnen under tillhör de danska ätterna Falk respektive Tott.

- 25 Isak sänder Esau att jaga.
 26 Rebecka ikläder Jakob Esaus dräkt och Jakob bär fram fatet med mat till den blinde Isak.
 27 Esau jagar en hind.
 29–32 Sagan om trollharen.

TRAVÉ II, VÄGGARNA

- 53 Gisslandet.
 55 Korsbärandet.
 52 S:ta Barbara och S:ta Dorotea.
 54 Jesus på korset.
 56 S:ta Ursula och de elvatusen jungfrurnas martyrium.
 57 S:t Görans strid med draken.
 58 Fragment, figur i rödaktig dräkt.

TRAVÉ III, VALVET

- 33 Noas blygd. Ovan syns bröstbilden av en profet.
 34 Elia hånas av pojkar från Betel. Ovan syns bröstbilden av en profet.
 35 Vandrigen genom Röda havet samt Guldkalven. Ovanför syns Spejarna med druvklasen. Överst bröstbild av profet.
 36 Mose slår vatten ur klippan och profeten Jona spys ut ur valfiskens. Överst: Bröstbild av profet.
 37 S:t Mikael's strid med draken.
 38 S:t Mikael som själavägare
 39 Kopparrormen; Isak bär ved till bål. Överst syns bröstbild av profet.
 40 Mannaregnet och Abrahams offer. Överst syns bröstbild av profet och underst ätten Geets vapen.
 41–48 Tillbedjande änglar med språkband som innehållit början av Gloria majestatis deo (Ära vare Gud i höjden).

TRAVÉ III, VÄGGARNA.

50. Manlig figur med gloria.
 51. Jesse rot; Delila som klipper av Simson håret.

SKULPTURER

TRIUMFKRUCIFIXET anses vara från omkring 1475 och tillverkat i Lübeck. Det fanns under lång tid på kyrkvinden. På 1920-talet hittades det och sattes först upp på en av tornväggarna, men fick vid restaureringen 1934 sin definitiva placering i triumfbågen, där det fortfarande hänger.

MADONNABILD placerad på kortväggen. Framställd som den i bibeln omtalade "apokalyptiska kvinnan", som står på månskärnan och har solen till klädnad. Från omkring 1500.

MECHELENMADONNAN, en liten madonnaskulptur från den berömda verkstaden i Mechelen i Flandern (nu Belgien) med denna ords kotrollmärke under sockeln – fem stavar inhuggna. Denna har utförligt avhandlats i en uppsats av Rune Norberg i Fornvännen 1970/4 och torde vara en av två säkra madonnor från denna verkstad i vårt land.

PREDIKSTOLEN är en gåva av en intressant kvinna, som levde i vår trakt på 1600-talet. Hon hette Helena Fleming och var född på Fituna i Sorunda. Hon var dotter till vice amiralen och landshövdingen Henrik Classon Fleming och föddes år 1611. Två gånger var hon gift, först med översten Wolmar Yxkull på Ogesta i Ösmo. Han avled 1649. Helena var då 38 år gammal och gifte snart om sig med generalmajoren och guvernören Nils Bååt på Fållnäs i Sorunda. Han avled 1659 och därefter levde

Helena som änka till sin död 1688. Hon kom att ha hemkänsla i både Sorunda och Ösmo socknar och har också i båda gynnat kyrkorna.

I Sorunda har hon bl.a. skänkt den vackra predikstolen – ungefär samtidigt med motsvarande gåva i Ösmo. I Ösmo skänkte hon dessutom gården Nyble till ”capehelans bohrd”, d.v.s. komministerbostad. Gården ägs fortfarande av kyrkan och en gammal bod från 1600-talet finns i behåll. Huvudbyggnaden från 1800-talet är numera Ösmo Hembygdsgilles hembygdsgård och en relativt nybyggd arrendatorsbostad med tillhörande uthus finns intill.

Helena och hennes bägge män ligger begravda i det Yxkullska gravkoret under golvet i kyrkans östra valv.

PLIKTVÄRJAN

På södra korväggen hänger en 1600-talsvärja. Den är, enligt inskrift på klingan, tillverkad i Solingen 1622. På ena sidan finns en bild av Gustaf II Adolf och på den andra en bild av hertigen av Weimar. Denna värja kom till kyrkan under alldeles speciella förhållanden enligt en sägen.

I Björsta by, Älgviken, fanns ett s.k. militiehemman. Det innebar, att brukaren hade skattefrihet mot att han höll en krigskar i händelse av ofred. På 1600-talet ägdes denna gård av Jöns Pedersen Bagge och han hade två drängar anställda. Båda kom att i tur och ordning få fara ut i Tret-

tioåriga kriget som krigskarlar för Björnhemmanet. Båda stupade och när Jöns fick order att sända ytterligare en man, blev han tvungen att fara själv. Jöns klarade sig genom hela kriget och återvände 1648, liksom övriga svenskar, till Elfsnabben med något av svenskarnas fartyg. Därifrån fick man rida till sina resp. hemorter och Jöns red mot Ösmo och Björsta. Detta var en söndagsmorgon och vid Valla krog, som låg ett stycke norr om kyrkan, rastade Jöns för att läska sin torra strupe.

Nu fick han höra, att hustrun fanns i kyrkan som gudstjänstbesökare. Jöns fick nu sitt tokiga infall, att hämta hustrun med hem. Han red rakt in i kyrkan under pågående gudstjänst och med hela sin krigiska utrustning inklusive värjan. Detta var naturligtvis en fruktansvärd händelse. Hästen lämnade också en hög efter sig i koret när Jöns vände. Han lyfte upp hustrun på sadelknappen och ämnade rida ut igen. Nu blev det dock stopp. Synden att föra in vapen i kyrkan var oförlåtligt, men när det nu skett, så fick inte vapnet komma ur kyrkan. Man tog av Jöns hans värja och hängde den på väggen. Senare fick han också dryga böter för sitt tilltag.

BEGRAVNINGSVAPNEN

Gustaf Lilienstedts
begravningsvapen.

På kyrkans väggar finns 10 begravningsvapen uppsatta över olika Ösmosläkter. Sedden med begravningsvapen hade uppstått på 1500-talet. Från början var vapnen enkla träskivor med ättens vapen målat. Något från denna tid finns inte i Ösmo kyrka. Det äldsta är över Wollmar Yxkull, som avled 1627. Fram mot 1600-talet utformades vapnen alltmer storslaget och de största i kyrkan krävde säkert 5–6 man för att bäras i begravningsståget. De är på baksidan försedda med järnringar i vilka man fäste stänger för de många bärarna. På norra väggen närmast koret hänger vapnet över Olof Olofsson Törnflyckt 1680–1737. Han ägde Nynäs, som han ärvt efter fadern.

På norra väggen närmast predikstolen vapnet över Wollmar Yxkull död 1627 och ägare till Ogesta och Djursnäs, därefter mot väster ett vapen över Didrik Yxkull på Ogesta 1607–1637.

På södra väggen längst mot öster ett vapen över överstelöjtnant Johan Gustaf Ulvenclou 1672–1735, ägare till Vansta och Körunda.

Närmast åt väster därefter på södra väggen ett vapen över den unge korneten, som stupade i Karl XII:s norska krig

och har samma dödsår som kungen. Han hette Gustaf Lilienstedt och var dotterson till Törnflyckt på Nynäs. Gustaf var född 1702 och dog 1718.

Därefter åt väster på södra väggen vapen över bankkommissarien Hans Stålhandske 1645–1689. Han var måg till Yxkull på Ogesta.

Därefter följer på södra väggen ett vapen över Erik Biörnclou, som dog mycket ung.

I tornet på sydväggen hänger vapnet över Eriks fader Rådskanslern m.m. Matthias Biörnclou 1607–1671. Han var den fattige mjölnarpojken, som fått möjligheter att studera genom människors goda insatser och som blev en mycket lärd och uppburen man. Han blev bl.a. en mycket anlitad och skicklig diplomat och fick för sina insatser flera olika gårdar i Sverige, bland dem Vansta, som genom hans åtgärd blev storgård.

Erik Biörnclous begravningsvapen.

SILVERLJUSSTAKAR FRÅN 1600-TALET

Ovannämnda Mattias Biörnclou avled 1671 och gravsattes i kyrkan 1672. Han hade varit gift med Margareta Wallenstedt, en professorsdotter från Uppsala. Till makens begravning skänkte hon ett par silverljusstakar, som ännu finns i behåll. De stals ur kyrkan 1975, men har återkommit.

PORTRÄTT I SAKRISTIAN

I sakristian hänger ett ovalt porträtt av en präst, som varit verksam i Ösmo. Det är Laurentius Weldt, som avled 1731. Hans far var kyrkoherde före honom och hans farfar hade kommit till Sverige som flykting från det oroliga Tyskland. Laurentius växte upp i Ösmo prästgård och i slutet av 1660-talet hade en jämgammal yngling kommit till Vansta som gårdsskrivare. Det var den senare så berömda Christoffer Polhem. Han hade fått sin skolutbildning försummad, då föräldrarna avled när Christoffer var mycket ung. Laurentius och Christoffer blev goda vänner och snart insåg Laurentius att hans nye vän hade sällsynta utförsågor. Christoffer var fattig men Laurentius hjälpte sin vän med studier i latin – den tidens viktigaste grund för högre studier.

När Laurentius senare kallas att tjänstgöra som gårdspredikant i grannsocknen på Fällnäs gård, följde Christoffer med och tog tjänst där istället. Senare återflyttade Laurentius efter faderns död och övertog

kyrkoherdekallet i Ösmo, men då stannade Polhem kvar och fortsatte sina studier hos Sorundaprästen.

Laurentius Weldt tjänstgjorde i Ösmo under de svåra rysshärjningarna 1719. På porträttet i sakristian kan man inte se hans högra hand. Det är troligen detta, som ligger till grund för den sägen som berättas om hur Nynäs kapell räddades vid ryssarnas framfart. Laurentius skall enligt denna sägen ha stått framför kapellets dörr och bett om förskoning när ryssarna kom. Den ryske befälhavaren sade då, att han i så fall fick offra sin högra hand. Laurentius räckte fram handen, som avhöggs och kapellet skonades. Troligen är det ingen sanning i denna historia. I så fall var den gode kyrkoherden vänsterhänt, eftersom han har samma handstil före och efter denna tid.

ANDRA SAKER I KYRKANS ÄGO, som har stort intresse, är t.ex. det rika förråd av silver som finns och vidare den mängd gamla och utomordentligt fina textilier som kyrkan har. Det skulle dock leda alltför långt att i den här beskrivningen ta med allt.

LITTERATUR:

Robert Bennet: Ösmo kyrka (Volym 152 i serien Sveriges kyrkor).

Axel Quist: Ösmoboken.

Texten är ursprungligen skriven av Sven Fornarve, redigerad och uppdaterad 2005 av Arne Tillbom.

Rengöring av målningar är ett tålamsprövande och grannliga arbete.

Ansiktet i mitten är rengjort till hälften.

RENOVERINGAR UNDER 2000-TALET

Vid senaste sekelskiftet påbörjades ett längre renoveringsprojekt som har innefattat flera etapper. Till en början renoverades altaruppsatsen, läktarbarriären, epitafier och flera begravningsvapen efter hand.

2008 renoverades sakristian grundligt. Bl a lades ett nytt tegelgolv med golvvärme som ersättning för det gamla brädgolvet. Väggar och tak rengjordes. Helt nya möbler, armaturer och skåpinredning tillkom, ritade av Mona Lantzourakis.

En mycket omfattande renovering av kyrkan följde 2012. Samtliga vägg- och takmålningar rengjordes. Predikstolen rengjordes. Golvvärme (från jordvärmepump) installerades, vilket nödvändiggjorde att golvet i större delen av kyrkan bröts upp och byttes ut. Sålunda ersattes brädgolvet under bänkkvarteren med kalkstensplattor. I samband med detta gjordes en del intressanta fynd och iakt-

tagelser. Bland annat kunde man konstatera, dels att det finns gravvalv under den gamla delen av koret, dels att det är sannolikt att stenplattorna i kyrkgången täcker faktiska gravar.

Nya möbler och skåp tillkom: Ambo, flyttbart altare, skåp för textilierna, bokbord, psalmboksvagnar och ett körpodium i koret. En luftreningsanläggning på orgelläktaren kommer förhoppningsvis att bidra till att luften i kyrkan hålls renare.

Takkronorna renoverades och försågs med hissanordning för enklare tändning och släckning. Nytt belysningsystem och ljudkontrollsystem installerades.

Entrén till vapenhuset sänktes och handikappanpassades och en ny entrédörr tillkom. Ytterligare en tillgänglighetsanpassning skedde genom installation av handikapphiss till koret.

Av totalkostnaden för detta fleråriga projekt på ca 20 miljoner betalades drygt hälften av statlig kyrkoantikvarisk ersättning.

Ställningar för rengöring.

Golvvärme dras.

ORGELNS DISPOSITION

MANUAL 1
 Bourdon 16
 Principal 8 B/D
 Flüte harmonique 8
 Gamba 8
 Oktava 4
 Oktava 2
 Trumpet 8 B/D

MANUAL 2
 Rörflut 8 B/D
 Salicional 8 (bas gemensam med Rörflut 8)
 Flüte oktaviante 4

PEDAL
 Subbas 16
 Bourdon 8
 Basun 16

KOPPEL
 I/P, P₄/P, II/I, II₁₆/I, I₄/I

OMFÅNG
 Manual C-f₃
 Pedal C-c₁

ORGELLÄKTARE

Orgelläktaren i långhusets västra del byggdes mellan år 1716 och 1722. Läktaren var ursprungligen inte så stor som nu – på undersidan syns skarven och på norra och södra murarna finns de ursprungliga konsolerna kvar. De är skurna i trä med blomornament och har från början varit förgyllda. Numera är de liksom läktarens undersida och de träpelare på vilka läktaren vilar, ljusgrå.

1728 tillbyggdes två mindre läktare på norra och södra sidan. 1778 ombyggdes läktaren för en ny orgel – förmodligen var det vid detta tillfälle som den förlängdes mot öster.

1873 då kyrkan åter fick ett nytt orgelverk, togs de små sidoläktarna bort och den nuvarande uppgången från tornet tillkom. Läktaren målades vit med förgyllda lister på bröstvärdet. Sedan restaureringen 1934 är bröstvärdet målat i grågrön och grå marmorering.

ORGEL

Den första orgeln i kyrkan var i bruk mellan 1531 och 1728 och flyttades sedan till Nynäs gårdskyrka.

1728 installerades en ny orgel. 1777 ersattes denna av ny orgel med 7½ stämmor, byggd av Olof Schwan i Stockholm. Den blev 1873 flyttad till Nynäs gårdskyrka.

1873 installerades den nuvarande orgeln, byggd av orgelbyggaren E. A. Setterquist. Den har 13 stämmor, två manualer och pedal. Traktur och registratur är mekanisk. Spelbordet är fristående. Fasaden av triumfbågetyp är målad i grått med förgyllda ornament. Samtliga fasadpipor är blinda.

PRÄSTEN OCH DJÄVULEN

YTTERLIGARE EN SÄGEN finns bevarad om Laurentius Weldt. Han var alldeles tydligt en folkkär prelat.

När Laurentius i slutet av 1600-talet tillträdde tjänsten som kyrkoherde efter fadern uppträdde han mycket energiskt för att vinna över så många som möjligt till kyrkan.

Vid samma tid inträffade en händelse i bygden, som säkert lät tala mycket om sig. Muskån, som går från sjön Muskan till Hammersta, ändrade på ett ställe sitt lopp och bröt sig helt ny väg. Just vid den platsen hade prästen i Ösmo sin kvarn och den kom nu genom den här händelsen att bli utan vatten och således oanvändbar. Detta gav upphov till sägnen om Djävulens hämnd.

Så här brukar sägnen berättas:

Den gamla prästen i Ösmo hade haft en överenskommelse med Den Onde om själarnas fördelning. Prästen fick fåren och Den Onde skulle ha hand om getterna i församlingen men ingen gång skulle man gå in på varandras domäner. Så avled den gamla prästen och hans son blev efterträdare. Han hade helt andra idéer än fadern och startade idoga ansträngningar för att vinna över de ogudaktiga till kyrkan. Den Onde såg det här med stigande ilska och en kväll gick han till prästgården och talade ut med den nye prelaten och hänvisade till gammal sed i socknen och den överenskommelse han haft med fadern. Prästen kastade emellertid helt sonika ut gubben.

Nu blev Djävulen riktigt arg och beslöt att hämnas. Han sökte upp en torpare, som han hjälpt med skörden ett år tidigare. Man kan lätt förstå torparens förskräckelse, när det bultade på dörren en mörk höstkväll och Djävulen själv stod utanför. Torparen måste dock lyda, det hade han lovat när han själv fått hjälp. Djävulen tog gubben med upp till ån och gav honom order att följa sig in i skogen. Den stackars torparen förstod inte vad det hela gick ut på men följde med. Snart hade han tappat bort Djävulen i mörkret och ropade förtvivlat. Inget svar hördes men ett konstigt ljud tyckte han sig höra och till sin förskräckelse fick han se ån komma mot sig. I panik sprang han och snubblade och hur han sprang så kom ån efter. Så rinner den än idag och följden blev den, att fallet vid prästens kvarn blev utan vatten. Djävulen hade fått sin hämnd.

